

ОДИН

ІЗ

БАГАТЬОХ.

(Спомин страждальця за віру.)

— Вигадання —

Редакції "Жизнь Веры"

— 1953 —

ОДИН ІЗ БАГАТЬОХ.

/Спомин страждальця за віру/

Народився я на Волині в родині бідного селянина, який мав заледве три десятини землі, одну корову і стару обдерту хату. Життя моє було дуже гірке, а коли в війні 1914 р. згинув мій батько, воно стало ще гіркіше. Я лишився одинадцятилітнім сиротою. Потім мати вийшла заміж за другого чоловіка, але він мені батьком не був. Був дуже жорстоким і часто мене наказував. На 18-му році життя я одружився, але від того мені не покращало.

Коли я почув Слово Боже, то навернувся до Бога. За два роки я прийняв святе хрещення і став членом громади Євангельських Християн. Потім увірувала моя дружина, мати, а по смерті матері увірував і мій чужий батько. Я був дуже щасливим, що я знайшов Христа і що вся моя сім'я вступила на Господню дорогу. Діло Боже тоді в нас росло з кожним днем. Багато людей наvertsалося до Бога, але влада пильно слідила за всяким нашим рухом. На дорозі діла Господнього виникали всякі перешкоди, але ми ходили від села до села і проповідували святу Євангелію. За це нас багато разів комсомольці арештовували і віддавали до в'язниць. Сиділи ми там по два-три дні, а потім знов нас випускали на волю.

Одного разу нас кількох братів викликала до району Г. П. У. і там нас арештували. Тримали нас під арештом три тижні, а за цей час багато разів викликали на допити. Закидали нам усякі злочини, яких жоден з нас ніколи не зробив. При кінці встановили нашу вину і полічили нас всіх контрреволюціонерами і розвідчиками чужих капіталістичних держав, які разом з нами бажають повалити радянську владу. Нас це дуже здивувало, що нас бідняків, напівграмотних людей, залічили до так великих політичних злочинців, але боронитися ми не мали права. Нам закинули, що ми маємо зв'язок з капіталістами Англії, які достарчають нам Біблії та іншу літературу і що Польща та Англія нас підкупили для того, щоб ми тут вели пропаганду проти влади і тим самим розкладали народ, а тоді капіталісти нападуть на нашу державу і завоюють її. Після кількох допитів нас відвели до в'язниці в м. Овруч. Дорогою до нас повиходили наші сестри, дружини, діточки, бажали нам передати дещо, але наші вартові не пустили їх до нас. Ми тільки бачили, як вони просилися, щоб їх пустили до нас, но їх відганяли і немилосердно били прикладами крісів. Ми йшли і не знали того, що бачим своїх рідних останній раз.

В Овручі нас примістили в міській в'язниці й там ми зустріли багатьох інших братів, які вже давно сиділи за імя Христове. Ніхто з нас не знав, як довго маємо там сидіти. Але там нам довелося перебувати не довго, лише два тижні, а потім нас відвезли до Києва, до вславленої на весь Радянський союз в'язниці на Лук'янівці. Гнали нас через місто як овець великим гуртом, а кругом їхало на конях багато охорони. Нам було сказано, що коли хто задумає втікати, то на місці буде застрелений. Тому ми йшли покійно, навіть не вільно було розмовляти між собою. Думками кожний з нас летів на Волинь, до своєї родини, діток. Мені особливо було жаль своїх дітей, яких лишилося двоє.

Ось і Київ. Привезли нас уночі. На дворі було тепло, гарно. На небі сяло безліч ясних зір. Приганяють нас під велику залізну браму, яка прийняла нас і зачинила в своїх холодних обіймах. Так і завмерло в кожного з нас серце. Загнали нас до кімнати, в якій вже

було 92 в'язнів, а кімната наша була квадратова на 7 метрів. Не було місця ні сісти, ні стати. При тому в кімнаті було дуже багато клопів, які нас страшенно гризли, так що цілу ніч треба було від них боронитися. Що торкається нашого прохарчовання, то воно було дуже марним. На одну добу давали нам 400 гр. хліба, півлітри супу і одна ложка якоїсь каші, але і ті марні харчі були такі, що їсти їх було неможливо, а коли ми їх їли, то лише тому, що мусіли їсти. Де хто доставали від родичів передачі, але хто передачі не мав, то терпів страшний голод.

Сиділи ми так три місяці і на протязі того часу ні одного разу нас не випускали на двір, щоб хоча трохи дихнути свіжим повітрям. В тій тісній камері ми мусіли спати і залагоджувати всі наші тілесні потреби. Повітря було невиносиме. Дивимось нараз через ґрати і завідуємо тим людям, які можуть вільно ходити по дворі. Я ніколи так не цинив волі, як там. Люди нарікали, проклинали своє життя, але для мене була хоча в тому радість, що я знав, що терплю за Христа.

Однієї ночі нас вивели всіх з камери, поставили на коридорі й прийшли озброєні солдати і всіх нас зревідували. При ревізії забрали все, хто тільки що мав, навіть і голку хто мав то забрали. Потім запровадили нас знов до камери, а вранці видали нам харчів на сім днів і погнали на двірці. Я рівнож одержав 3 кіл. хліба, 150 гр. цукру і три риби. На двірці погрузили нас в так звані сталінські вагони, з закратованими вікнами і металічними стінами. Вагони були малі і обраховані, що в кожному переділлі не може їхати більше, як дві особи, але тому, що нас було багато, то до кожного переділу напхали по 7 чоловік. Їхали ми довго. Куди, то ніхто з нас не знав. Питати ми не мали права. На дворі було досить тепло, а тому в вагонах було душно і ми терпіли сильну спрагу. Коли потяг затримувався на малих півстанках, тоді ми просили в своїх конвоїрів води, але з нами лічилися все одно як з худобою, і замість води показували нам кріси та револьвери. Так ми їхали вісім днів без води за тими харчами, що нам видали в Києві. Але нарешті скінчився наш важкий шлях. Нас привезли до Карельської Республіки над Біле море, на острів Попов. Ми були раді, що нарешті зможемо вийти на повітря і може напемося води, але надії наші не здійснилися, бо і тут нам не дали ні води, ні їсти, а зустріли нас великими киями, які тут називали дринами. Уставили нас по чотири чоловік і погнали до великих кошарів, огорожених колючим дратом. З моря холодний вітер навівав якийсь жак. Згадалася тоді далека Україна і її голубе небо. Кожний з нас притулювся один до другого і гірко плакав.

Вийшов до нас командир 5-го пересильного батальйону на прізвиське Курилка. Де які з наших людей почали жалітися, що ми їхали далеко дорогу і дуже голодні, але він відповів: "Ви не думайте, що ви приїхали до тещі в гості, ви приїхали на Соловки і ми тут вас навчимо наших порядків." І замість того, щоб дати нам відпочити від важкої дороги, то нас всіх усталили в одну довгу колонку і почали учити здороватися по військовому. Командир казав: "Здравствуй 5-я рота!" а ми всі в один голос повинні відказати тільки одне голосом: "Здра!" Це дуже погано нам вдавалося, а тоді начальник злився і приказував нашим командирам, щоб били нас палками. Вартові били кого де попало. Було особливо жаль старших, по 70 років людей, над якими дуже знущалися за те, що не вміли відказати разом "здра". З гурту почулися голоси скарги і докору, чому з нами так жорстоко поступають і тоді Курилко заявив: "Вас не привезли сюди на ісправлення, а на унічтоження!" Тоді всякий з нас зрозумів, що ми призначенні на смерть. На дворі було тоді вже дуже холодно, а

нас все тримали в кошарах за колючім дротом і учили здороватися. Так ми стояли під відкритим небом два дні і дві ночі і все училися відповідати разом "здра".

На третій день почали нас викликати по імені, і кого викликали, той мусів скоро бігти до другого рядка. Хто був старий чи недужий і не міг скоро перебігти, то його били палками. Після перевірки погнали нас на лікарський перегляд, після якого загнали, мов худобу, до якогось бараку над морем і лише там дали нам їсти по 400 гр. хліба і по черпакові супу. Не знаю який це був суп і з чого, але для нас він був дуже добрий. В нашому приміщенні не було жодного ліжка і ми розмістилися на підлозі, але відпочити нам не дали. Уночі визивали по одному на командировку і відсилали на роботу, а тому всім треба було стояти і чекати, бо може і його позовуть, а спати не давали, бо всю ніч по 5-10 чоловіка викликали, а вдень гонили до праці на пристань до моря. І так я вдень працював, а вночі стояв. Робити треба було від 5-ї години ранку до 7-ї вечора.

Нарешті прийшла і моя черга, викликали на роботу і мене. Відставили мене на острів Соловки і з того я був дуже задоволений, бо гадав, що буду може мати нагоду хоча заснути десь і виспатися. Не спав я тоді, як памятаю, кільканадцять суток, і був такий змучений, що не міг втриматися на ногах. До того хотілося сильно їсти так що здавалося ївби усе, що попало-б, але там окрім снігу і каміння, більше нічого не було. Почали там давати нам їсти на день по одній, а часом по дві солоних риби, но ми їх їсти не могли, тому що потім хотілося пити, а води до пиття рівнож не було. Часом привозили воду в бочках, але коло бочок стояла варта і не один пожив там свою голову, коли задумав напиться води. Не вільно було.

Гонили нас на роботу до порту, де ми згружували і нагружували на пароплави дерево. Там я бачив щоденно жакливі картини. Люди всяких народів, націй, не могли даліше переносити нелюдських знущань, кінчали самогубством. Кидалися з пароплава в воду і гинули в холодних хвилях моря. Часто кидалися зі словами: "Прощайте, друзі, більше страждати не могу!" Були дні, в які топилося до 30 осіб. Часом приходила думка, що щасливі ті люди, бо дійсно їх вже не торкається рука катів, але таку думку я відганяв, бо-ж був віруючим. Надія на Бога кріпила мене. Пригадав собі, що сидячи в київськіх в'язниці, я мріяв про те, щоб вивезли куди, то може де прийдеться працювати, але зате буду на дворі, на волі. На Соловках я переконався, що краще сидіти в в'язниці десять років, чим на Соловках працювати один місяць. Доля наша з кожним днем гіршала. На тиждень прибувало до нас кілька нових транспортів, але місця ніколи у нас для них не бракувало. Люди гинули, як мухи. Місця звільнялися для других. Було між нами багато старообрядців, які в неділю відмовлялися працювати, але до того їх змушували. Дуже били їх палками, а потім розбирали їх до нага, ставили на морозі лицем до вітру і там вони мусіли бідні стояти довгі години. Коли вони падали в безсилу на землю, тоді їх тягнули до вогню, розгрівали, а потім знов мучили.

Пригадую, що коли нас пригнали на Соловки, то вперше, запровадили нас до бараку, де було повно снігу. Там по кілька осіб викликали до бані, а після бані знов заганяли до бараку, де було дуже холодно, так що багато людей простудилися. Потім нас розмістили в одному будинкові для того, щоб там вже жити. Ми примістилися на верху під стріхою. Було нас 600 осіб всяких національностей. Там почалося гірке наше життя.

Побудка наша була в год.4-й, а в 5-й носильщики вже розносили гарячу воду на сніданок. Всі пхалися до води, щоб дістати, бо всім ніколи не вистарчить, а загіртіся кожний бажав. Часом де-які з наших співтоваришів були такі не стриманні, що пхалися до води через голови, а тоді носильщики, відганяючи, били їх грубими черпаками, розбивали голови, і бувало після того, що кілька днів вже не приносили води. Найбільше були не здержливі турки і туркмени. В год. 6-й приходило під наш будинок якихсь шість катів з киями, ставали в дверях, і на їх команду, як затрубить трубка, всі мусіли вибігати на двір і ставати в рядок на так званий "развод". Треба було бігти дуже скоро, бо коло дверей стояли з палками і били кого попало і де попало. Люди бігли, падали один через другого, допкалися, а хто був слабкий і не міг вже встати, того били до того часу, пока він не гинув на місці. І так кожного ранку гинуло при виході на "развод" 3-5 осіб. Кати докладали потім комендантові, що "подошло" стільки то, а той записував на папірець і давав наказ відсунути їх на їх місце. Тоді брали тих нещасних за ноги і тягнули на купу, де багато вже було трупів. Коли за кілька ранків назбиралося трупів багато, тоді запрягали волів у великі сані і клали трупи та вивозили до ліса далеко за табір. Там стягали з них останню одежу і складали на великі стоси, як складають дерево і тисячі було там тих трупів: худі і жовті як віск, не подібні на образ людини, а лише скелети. Випала доля і мені працювати три дні над вивозом трупів. Тягнув разом з іншими за ноги своїх співтоваришів, складав довгі стоси, так як колись дрова в лісі і кожний з нас думав про те, що скоро і нас потягнуть наші друзі на загальну купу. Не робило те на нас жодного вражіння. Привикли. Бажалося вже й собі вмерти.

Не задовго як прибули ми на Соловки, почав розповсюджуватися тиф. Кожного дня в таборі вмирало до 150 осіб і більше, а гинули переважно люди здорові, повнокровні, особливо народи Кавказа. В головному соловецькому монастирі містилася лікарня, але потрапити туди було дуже трудно, тому що місця не вистарчало. Тоді коло нашого бараку зробили на скору руку невеликого будинка, в якому не було стін, а тільки дах. Навезли туди гілля з сосен і коли хтось захворів на тиф, тоді виносили його на гілля під дах, де він лежав до того часу, пока смерть не приходила. Лежали по кілька днів і вмирали з голоду і холоду. Тоді забирали трупів до ліса на загальну купу, а на їх місце виносили нових хворих.

Я був здоровля слабого, малокровний, а тому довго тримався, пока тиф і мене не підкосив. Прийшла і моя черга. Я захворів, але боячись страшної смерті під дахом, кілька днів ходив на роботу, думаючи перебороти хворобу. Не їв нічого, але ходив і працював. Хвороба все ж таки мене перемогла. Одного ранку, злізавши по драбині із свого піддашпа, я впав на землю і не міг уже встати. Пробирав, але дарма. Пролежав там цілий день і ніхто мене не спитався ні про що. Ніхто мені не допоміг піднятися. Вечіром вернувся з роботи, а я все лежав на тому самому місці де й впав. Пролежав так цілу ніч. Настав новий ранок. Підійшов до мене комендант бараку, вдарив мене ногою і приказав уборщикам, щоб викинули мене на гілля під дах. Сам пішов дальше бити других, що лежали недалеко мене. До мене підійшло двох людей, витягнули мене з бараку і занесли мене під накриття на зелені галузки соснини. Там я мав спокійно лежати, чекаючи холодної смерті. Згадав собі тоді я далекий свій край, жінку, дітей і так гірко, гірко стало на душі. Я молився, щоб Бог послав мені скору смерть, або якусь поміч. Був дуже голодний і хотів пити. Потім стратив притомність і чи довго я лежав

так, не знаю, але коли опам'ятався, то побачив, що коло мене нікого не видно з живих, тільки недалеко на галяузках лежало кілька людських трупів. На силу я встав і почав зсуватися з гіляк на землю. На дворі вже темніло, з чого я зорентувався, що я пролежав під піддашшям цілий день. Ноги мої дрожали, але я, хитаючись, дійшов так до брами табору. Далше йти не міг. Підкинувши під себе мішка, якого носив з собою, я впав коло воріт на сніг. Був вечір, на небі блимали зорі, мороз, але я холоду не відчував. Мені було так приємно тоді, і коли сьогодні я пригадую цей вечір, то глибоко вірю, що Господь мене тоді Сам ogrівав. Надійшла ніч, а я все лежав коло воріт, бо далше йти не міг. Настав новий ранок. Люди виходили на роботу, минали мене, а я все лежав. Пролежав я на снігу кілька днів і ночей. Не їв нічого, але коли відчував спрагу, то пив сніг і робилося мені тоді легше. Одного ранку появилася коло бараків якась комісія і оглядала бараки. Один старший вже чоловік підійшов до мене і питає: "Ти ще живою?" В його голосі я відчув якусь ласку і відказав: "Так, отець, живою, пришов с под навеса і здесь лежу вот несколько дней." Мені чомусь було приємно, що хтось цікавиться мною і я почав просити того чоловіка, щоб мені чимбудь допоміг. Розповів йому, що я з України, покинув удома жінку, діти і тут страждаю за віру в Бога. Він взяв мій пульс, послушав і сказав, що знайде мені місце в лікарні. Тоді негайно підійшло до мене двох хлопців, підвели мене і завели до якогось будинку. Це була баня. Там мене обмили, дали одяло і показали недалеко будинок лікарні. Я пішов сам, але по дорозі впав на сніг і не міг встати. Почув все ж таки, що хтось коло мене є. Якийсь мужчина звів мене, я вчипився його за руку і він завів мене до лікарні. Там мене положили на одне ліжко з таким же самим хворим як і я. Першого дня у мене появилася гарячка. Не пам'ятаю що я робив, але мені потім оповіли, що я молився, співав псалми і розмовляв із своїми дітьми. Гарячка минула.

В лікарні було дуже холодно, але нас двох лежало на одному ліжку під одним одялом, то було тепліше. Краще все ж таки тут лежати, чим умирати під піддашшям. Тут давали і їсти. Вранці 400 гр. чорного хліба, 20 гр. цукру і трошки теплої води. На обід давали ложку-дві ячмінної каші, а часом ще й одну моркву. В кімнаті, де я лежав, було багато хворих на тиф. Кільканадцять осіб умирало щоденно, але на їх місце приносили інших. Однієї ночі вмер і мій сусід, з яким я лежав на одному ліжку. Я прикрив його одялом і не признався, що він вмер, бо на нього я одержував пайок хліба і цей хліб був уже мій. На третій день все ж таки його забрали, а до мене дали нового хворого. Ми лежали обидва на одному ліжку, прикривалися якимсь старим одялом і грілися разом.

Бували дні, що відвідував нашу лікарню якийсь лікар, а тоді всі хворі перебували у великому страху. Лікар ходив від одного ліжка до другого, слухав кожного хворого, оглядав і, коли знаходив когось без пам'яті, то кликав санітарів, а ті стягали хворого за руки й ноги, клали на носілки і виносили до підвалу, який містився в так званій Кремлівській стіні. При тому з хворих стягали останню білизну і нагих так і виносили. Там в підвалі була мертвецька камера з багатьма трупами, до якої й носили тих, що лікар визнавав, що вони не видужають. Бували випадки, що коли хворого виносили на двір, він опритомнював, бачив своє страшне положення й просив санітарів, щоб не несли його до мертвецької, що він ще живий. Але санітари не мали права повернути його назад до лікарні. Він належав уже до мертвих і повинен був умерати страшною смертю між холодними трупами. Такою дорогою загинуло багато людей. Санітарами

працювали найчастіше татари і грузини, часами дуже добрі люди, але безпомічні, бо були такими самими в'язнями, як і всі.

Одного дня я мав сильну гарячку і мій товариш, з яким я лежав, оповідав мені, що я в гарячці співав псалми і молився. Після того до мене прийшла одна сестра милосердя, що працювала в лікарні, й спитала мене, чи я часом не віруючий. Коли я сказав що так, то вона дуже втішилася і сказала, що вона моя сестра в Христі. Сама вона була з Ленінграду, з громади баптистів, а тут разом з усіма відсиджувала свою незаслужену кару. Коли вона довідалася, що я віруючий, то від того часу завжди приходила до мого ліжка і оповідала мені про життя віруючих у Ленінграді, а також від часу до часу приносила мені лишній кусочок хліба, або моркву. Я був вдячний Господеві, що Він послав мені цю сестру в таку гірку хвилину мого життя. Я радів, що є тут в морі горя і несправедливости хоча одна душа моїх переконань і віри в Бога.

В цій лікарні я пролежав цілих 95 днів і за цей довгий час бачив страшні картини, які не можна описати чорнилом, бо вони пишуться хіба кров'ю і сльозами. І я не знаю, чи хто коли докладно опише те страхіння і безправ'я, яке там панувало, бо більшість людей не вийшли ніколи з цього пекла, а покінчили там своє життя.

*

Коли я вийшов з лікарні, то саме забирали людей на працю до ліса. Хто попав до цієї роботи, то запам'ятав її вже на ціле своє життя. Прийшлося й мені зазнати також того й бачити своїми очима те нелюдське знущання над бідними в'язнями. Людей гнали до ліса заготовлювати дерево до весняного сплаву, але в лісі не було для робітників жодного приміщення. Люди приходили, розкладали вогонь і першу ніч так і спали на снігові біля вогню. Другого дня робили бараки без вікон, а лише щоб захистити себе від снігу і дощу. Кожний барак мав 40 метрів довжини й 8 метрів ширини. Ставили потім в ньому жалізну піч, але вона не могла барака ogrіти. Люди виходили на працю, а коли поверталися вечором до бараку, то всі стіни в ньому були покриті льодом. Потім цей лід топився від людського тепла і скапував холодною водою на тих, що там мешкали. Тому люди майже завжди були мокрими, відпочити ніколи не було можливості. Найгірше мучила людей норма праці. Кожних трьох людей мусіли нарізати за день 13 кубометрів дерева, а хто такої норми не нарізував, то до бараку на ніч не повертався. Їх вели на озеро, роздягали, ставили їх лицем до вітру і мусіли там стояти довгі години. Часами стояли цілу ніч. Недалеко сиділо двох-трьох вартових, грілися біля вогню, а коли хто з бідних тих мучеників умлівав, тоді тягнули його до вогню, розгрівали, а потім знов ставили на лід. Вранці гнали їх до праці, але вони не могли таки своєї норми виробити. І знов їх брали на лід і мучили до того часу, поки ті люди не вмирили. Люди в лісі кінчали часто самогубством, відрубували собі руки, але таких ді лікарні ніколи не брали. Вони так і гинули від спливу крові. Вартові в лісі були дуже злі люди. Бували випадки, що хтось їм в чімбудь не подобався, то казали такому лізти на високе дерево й там сидіти. Потім кликали інших і приказували те дерево зрізувати. І ось дерево падало з людиною, розбивалося, а бідний в'язень ломив собі руки, ноги, або вбивався на смерть. А вартові стояли і аж заходилися від сміху.

Недалеко в лісі лежали також цілі стоси вивезених з табору трупів. Людей на ту пору не ховали, а чекали весни. Вмирало щодня до 170 людей і тому трупів було дуже багато. Худі, жовті. Притру-

шені снігом, мов купи гною на полі.

Потім мене перевели до великого соловецького монастиря, що служив в'язням за приміщення. Прийшов квітень, але на Соловках лежав ще сніг, а вночі були морози. В монастирі містилося кілька сот людей, які чекали на відправку до праці. Удень, коли крізь вікна світило сонце, в монастирі було досить тепло, але коли приходила ніч, люди не спали, а бігали з одного кінця монастиря в другий і так грілися. Харчі наші були дуже скупі й мені після хвороби прийшлося щоденно терпіти голод. На один день давали нам лише по 400 грамів хліба і черпак якогось пісного супу. Хто одержував свій приділ харчів, то негайно з'їдав хліб, випивав суп і знов чекав до другого дня.

Одного ранку нам оголосили, що кого викличуть, той негайно повинен виходити на подвір'я монастиря й ставати в рядок. Прийшов якийсь чоловік з довгим списком імен і почав викликати. Я почув своє прізвище, а тому вийшов також на подвір'я. Викликали тоді більше сотню людей і поставили нас по чотири під великою стіною. Між викликаними було багато старообрядців та інших людей, які терпіли за віру в Бога. Я дивився по всіх, бо сподівався побачити когось з своїх братів, але з знайомих не було нікого. З тих які були разом з мною вивезені, багато вже помирали, а хто залишився в живих, то не відомо, куда їх відправили до робіт. Коли викликали належне число, то сказано нам, що поведуть нас всіх на так звану Сокирну гору, яка лежала 12 км. від нашого монастиря. Нас вивели на дорогу й повели. На дворі потепліло й сніг почав топитися, а тому на дорозі скрізь стояла вода. Кожен з нас мав на ногах якісь старі подерті черевики, а тому йти було дуже важко. Часом треба було проходити по коліне в холодній воді. Люди знесилювалися, ледве тягнули за собою намоклі ноги, але йшли все далі й далі. Один похилий вже чоловік з Білорусі пройшов трохи й упав на сніг з безсилля. До нього прибіг вартовий, почав його немилосердно бити. Бідний чоловік просився, плакав, стогнав, але це нічого не помагало. Коли вартовий побачив, що він дійсно не може вже далше йти, тоді приложив йому до чола револьвера, почувся глухий стріл і бідний чоловік, тріпнув руками, безрадно простягнувся на мокрому снігові. Ми пішли далше. Я молився Господеві, щоб Він допоміг мені пройти цю страшну дорогу й перетерпіти те, що випади ще на мою долю. Ми йшли мовчки, бо не вільно було між собою розмовляти. Пройшли не більше п'яти кілометрів і один з наших друзів, по національності турок, зігнувся до придорожньої ями, щоб набрати води. В цю саму хвилину вартовий нагнався на нього конем, рубнув шаблею й голова бідного турка разом з лівою рукою покотилися до ями. Пролунала до нас команда, щоб лягати. Ми, хто де стояв, то там і впав. Я мав на собі стару подерту кожущину, а коли пролунав голос вартового лягати, то прямо впав до води, що стояла на дорозі. Почув, як потекло холодом по грудях і плечах, але не можна було вставати, а навіть ворухнутися на можна було. За якусь хвилину приказали всім встати і знов погнали далше. Ще пройшли кілька кілометрів, але на Сокирну гору нас таки не довели. Всіх нас затримали недалеко Сокирної гори в Большому Кулікове. Розмістили нас в невеликих дерев'яних бараках, що стояли під горою. В бараках не було вікон, лише крізь великі шпары в стінах проходило світло сонця й від того було видно. Стояли в бараках широкі нари на подоби ліжок, але не було ні сінників, а також не було чим накриватися. Там нас поселили й там знов почалося наше гірке життя.

Вранці всіх нас вигонили на перевірку, а після перевірки зап-

роваджували на недалеке поле копати торф. Там треба було працювати цілий день, не розгинаючись. Коли ж хто думав десь трохи відпочити, то вартовий прибігав і бив, де попало, а тому всі робили до останньої сили й нікому не бажалося впасти під жорстоку руку наглядача. Вечором ми поверталися до бараків, діставали по кусочку сухого чорного хліба, по черпакові гіркого супу, виходили знов на провірку, а потім заганяли всіх до бараків і можна вже було відпочивати. Дуже часто, коли наше начальство було чогось сердите, то довго тримали нас на провірці, багатьох побивали й пізно пускали спати. Але вранці треба було знов вставати і спішити на провірку та до праці. Багато з нас, перебуваючи щоденно на торфовиську, працюючи часто по коліна у воді, позаслабали на цингу та ревматизм. В таборі не було жодного лікування, а тому, хто ще міг, то виходив до праці, а хто не міг, то лежав в бараці без опіки і без ласки. Після моєї хвороби я ніяк не міг прийти до сили, але як міг старався, щоб не злягти до ліжка. Ходив щодня до праці, а вечором насилу повертався до табору. Проходили журливі дні, повні горя й відчаю. Прийшов травень. Надворі потепліло, але на серці було сумно і гірко.

Мав я в цьому таборі одного друга, якому я багато свідчив про Христа й він з радістю мене завжди слухав. Удома він лишив стареньку маму і дуже про неї журився. Він завжди ходив сумний і мало до кого говорив. Видно було по ньому, що він переживав щось. З кожним днем він марнів, а потім не видержали його нерви й він бідний збожеволів. Обірвав на собі одержу і бігав по таборі. Нікого не слухав, але коли я заговорював до нього, він заспокоювався. Я потішав його, що він колись повернеться додому, побачить свою маму, забуде минуле горе. Він слухав, але потім, коли я залишав його, він знов вибігав на подвір'я, кричав, галасував, але не зачіпав нікого. Комендант нашого табору закликав його до себе, дав йому щось напиться й після того він ще побігав трохи, а потім пожився на землю й вмер. Мені було його жаль, бо була це приємна і мила людина. А вдома рідна мати виглядатиме свого сина з далеких Соловків.

Одного ранку нам сказали, що сьогодні ніхто не піде до праці, бо до табору приїжджає якась лікарська комісія. Кожний з нас зрадів, бо думали, що прийде якесь полегчення. Комісія приїхала. Я побачив, що там був той самий лікар, що лікував мене в лікарні. Він пізнав мене і спитався, як я себе почуваю. Я сказав, що погано. На цей час в мене по тілі виступили якісь чорні плями, а також хиталися всі зуби. Він оглянув мене й сказав, що відправить мене на Сокирну гору, де буде міститися слабосильна група, а також будуть видавати якісь харчі проти цинги. Після цього нас кількох людей дійсно відділили й забрали на Сокирну гору, де стояв невеликий монастир, а коло нього будинок, в якому нас і примістили. До праці нас не виганяли, а ми, як хворі, мали там відпочинок. Вікна нашого будинку виходили на море, а коли заходило сонце, ми бачили чудову картину Божу. Проміння сонця лягали на бурхливі хвилі й радугами відбивалися на воді. День тягнувся довгий і сонце заходило лише на кілька годин, а потім знов наставав день. Харчі наші були пісні, але давали нам більше, а також не гонили до праці. Ми могли там вільно ходити, а тому я завжди виходив на берег моря, схиляв там свої коліна і молився за родину, за всіх своїх дорогих братів і сестер, що лишилися вдома. З дому не було жодної вістки і про долю діток своїх я нічого не знав. Але я молився за них щоденно й від того легко робилося мені на серці.

При кінці червня прийшла перша пошта за зиму. Я одержав аж

два листи з Волині й довідався, що моя сім'я була ще вдома. Це було для мене великою радістю.

Потім нам заборонили ходити, де хто хотів, а кожний знав визначене місце, якого ми не мали права переступити. Коли хто переходив туди, де було заборонено, то вартовий без жодного попередження стріляв у людину.

Одного ранку я вийшов з будинку на двір і побачив, що дорогою від Соловецького монастиря йшов великий натовп людей в напрямку Сокирної гори. Нараз всі ми почули наказ, щоб заходити до будинку й не виходити на двір. Ми поховалися до будинку й чекали, що буде далше. Через якийсь час побачили ми через вікно зо три сотні арештованих людей, озброєних озброєними червоноармійцями. Всіх їх загнали до монастиря, а навколо поставили варту. Серед арештованих ми пізнали Курилку-начальника з Попового острова, який замутив тисячі невинних людей, пізнали також начальника 5-ї роти, грузина, що мав на своєму сумлінню також чимало пролитісї крови. Пізнали багато інших, через руки яких довелося нам проходити. Ми не могли знати, що це все значить, але ми щось передчували. Увечері нам не було жодної перевірки, а також ми зауважили, що й нашого коменданта десь нестало й лишилися лише самі звичайні вартові.

Другого дня ми довідалися, що на Поповому острові, в Соловецькому монастирі була якась закордонна комісія, котра збрала окремо комендантів і всю адміністрацію таборів, а окремо засланців. Випитували людей, яка кому діється кривда, а люди набралися сміливості й все оповіли. Рішили, що й так вже для всіх смерть і ніхто звідам не вийде живим. Комісія вислухала всіх і позаписували ці зізнання до своїх книг. Що це була за комісія, то з нас ніхто не знав. Багато священників, пасторів, проповідників, що сиділи за віру в Бога, виступили тоді перед цією комісією й зо слізьми оповідали про жахливі знущання, які творилися в таборах. Оповідали, як людей закопували живими в землю, вішали, забивали палицями, морили голодом, придумували такі знущання, яких не знає середньовіччя. І все це було правдою. Комісія записувала, а після цього прийшов наказ заарештувати всіх тих катів, що таке робили. І ось їх арештували й привели на Сокирну гору. Зібрали їх зо всіх Соловецьких островів, замкнули в монастирі на Сокирній горі й тут вони ждали свого кінця.

Ми бачили крізь вікна нашого будинку, як арештованих начальників виводили з монастиря по п'ять чоловік і вели до ями недалеко моря. Вони просилися, не хотіли йти, боронилися, кричали, але їх провадили силою. "Братці! помілуйте, братці!... убейте мене сонного!... Братці!...". носилося голосним відгомном по всій Сокирній горі. Але всі їх благання були даремними. Їх приводили до ями, кожному стріляли до потилиці, а потім приводили других. Коли наповнювалася одна яма, то приводили до другої і так вистріляли всіх тих, що були пригнали.

Після цієї комісії наставлено нових начальників. Ми думали, що тепер настане краще життя, але ми помилилися. Раніше за відмовлення від праці карали биттям та ставленням на льоду, а потім за нествавлення до праці добавляли п'ять років каторги або розстрілювали. За спроби втікти раніше давали від 5 до 10 літ кари, а тепер без жодного суда розстрілювали також. Раніше за всякі менші провини били дринами, ставили на нічну стійку, а тепер садовили до ізолятора. А це була одна з найгірших кар. Різниця була лише в тім, що раніше були самосуди, начальники таборів судили самі, по своєму, а тепер були закони і без суда нікого не наказували. Але суди були ще більше жорстокі.

Комісія від'їхала, начальників таборів судили, а ми надалі лишилися страждати. Після цього на всіх найшов страх, бо вже боялися не тільки ми, засланці, але також боялися наші начальники та вартові.

*

Що найстрашніше було в нашому таборі, це був так званий ізолятор, куди заганяли людей за яку-будь провину. Ізолятор в нашому таборі містився в невеликому будинкові, в якому стояло кілька дерев'яних ліжок, зроблених з сучковатих сосен, а на цементову підлогу було напущено холодної води. Сучки на ліжках були заострені так, щоб людина не могла на них положитися, а тому, не можна було стояти на підлозі, не можна також сидіти чи лежати на ліжку. Вікна в ізоляторі були вибиті, крізь які проходив завжди холодний вітер. До ізолятора посилали людей за всяку провину на тиждень, два, три, а навіть на кілька місяців. Здіймали з людини одіж і залишали лише в одній сорочці. Хто був здоровий і витримував, то мав щастя, але коли людина там і вмирала, то це мало кого обходило. Гинули там сотні й тисячі невинних, бо гинули від голоду і холоду. Харчі в ізоляторі були такі: 200 грамів хліба і чашка холодної води на добу. Отож, найсильніший організм не міг довго зносити життя в ізоляторі.

До самого березня я перебував у слабосильній бригаді. Ми не ходили до праці, але кожного дня мусіли йти до озера ловити рибу, а також під сильною вартою ходили до ліса збирати ягоди, з яких нам в таборі варили їжу. Збираючи одного дня в лісі ягоди, я мав нагоду заізнатися там з одним братом, що був так само як і я виселений за слово Боже. Цей брат був з п'ятидесятників, але в неволі для нас не було різниці й ми скоро з ним подружили.

За кілька днів мене перевели з Сокирної гори до недалекого табору і там я помагав в столярні. Ми робили нові бараки, тесали примітивні вікна, двері й все те кудись від нас відвозили. Але в тому таборі я був лише пару місяців, а потім мене відставили на Попів острів. Нас всіх, що приїхали на острів, посадили до вагонів і відвезли за 12 кілометрів до міста, де був побудований величезний табір. Стояв він над самим морем. В тому таборі було більше як 12.000 людей всяких націй. Було там багато інтелігенції, духовенства, а найбільше було простих селян і робітників. Коли я прибув до того табору, то відразу почав думати над тим, що може там є хтось з віруючих. Я почав розпитуватися, шукати і, на моє велике здивування і щастя, скоро знайшов там трьох братів з мого рідного села, які були вивезені разом зо мною. Знайшлися також ще віруючі з інших місць. Ми скорс всі подружили і думали, що тепер нам буде відрадніше, бо від часу до часу зможемодесь вийти і хоч помолитися разом.

Спочатку мене призначили до праці в мастерню, де виробляли бочки на рибу, але тому, що я там не міг виробити призначеної норми, то мене перевели до кузні. Праця там була мені не підсилу і я скоро захворів. Я зголосився до лікаря, але мене замість взяти до лікарні, то послали на нову працю до пральні. Там я палив велику піч, яка сушила білизну з цілого нашого табору, носив воду і праця не була дуже важка. Найголовнішою для мене тоді було радістю те, що я часто мав нагоду бачитися з братами по вірі, які приходили до пральні і ми ділилися між собою спільним нашим горем, а також підбадьорували один одного.

Одного разу я повернувся з праці до табору і зустрів одного

брата з мого села, який сказав мені, що одержав з дому листа, в якому йому сповіщають, що минулого року мою дружину і дітей вивезли, а коли вивозили, то казали, що везуть до мене. Брати з дому просять написати їм, чи приїхала моя родина до нас, чи не померзлі діти в дорозі, бо тоді були дуже сильні морози. Але моєї сім'ї біля мене не було і про її долю я нічого не знав. Ця сумна новина важким камінем лягла на мою душу. Я не міг нічого робити, не міг спати, а се перед моїми очима стояла дружина і діточки. Куди їх вивезли, що вони бідні роблять? Брати з дому також сповістили, що все моє господарство розібрали та знищили.

За кілька тижнів я одержав коротенького листа від дружини. Писала мені, що знаходиться в далекому Сибіру, в місті Іркутську. Коли їх вивозили з дому, то казали, що везуть до мене, а вийшло навпаки. Везли цілий місяць в зимних товарних вагонах і привезли аж над саме озеро Байкал. Було дуже холодно, а тому менший мій синок Ананій захворів в дорозі й вмер. Дружина писала, що перед смертю згадував свого тата і дуже хотів зо мною побачитися. Писала, що старший син також хворий, бо там дуже сильні морози, а їсти нема що і немає в що вдягнутися. Ця вістка сильним горем лягла на моє зболіле серце. Я був безсилий допомогти моїй дорогій родині, а тому віддав їх на опіку Господню. Щодня і щоночі я в гарячих молитвах благав Бога, щоб Він полегчив їхню гірку долю там на далекій холодній чужині.

Від того часу минуло сім тижнів і знов я одержав від дружини листа, але вже не з Іркутська, а з якогось Саранчета. Писала, що вивезли їх до ліса на працю, далеко за Іркутськом і дорогою вмер від холоду й голоду мій старший син. Дружина залишилася сама з сестрою і щодня мусить виробляти в лісі непосильну для себе норму. Живуть в холодних бараках без жодної опіки і захисту.

За кілька днів знов надійшов лист, що сестра простудилася при праці, полежала кілька днів в таборі і вмерла. Дружина моя залишилася сама. Писала, що дуже тужить за мною, бо нікого там не має з близьких. Новинок якихсь важливих не могла мені писати, бо такі листи не дійшли б.

Перебуваючи вже на скитанні в Німеччині, я зовсім випадково зустрівся з однією віруючою сестрою, яка була виселена до Іркутська і перебувала разом з моєю дружиною. Вона казала, що одного дня їх всіх забрали з Іркутська і пішки погнали в ліси. Гнали чоловіків, жінок, дітей, а хто вже був на стільки слабкий, що не міг йти, того садовили на сані й везли. Вони йшли глибокими снігами серед густого ліса цілих два місяці. Тоді багато людей загинуло, а також тоді вмер мій старший син. Коли прийшли на призначене місце, побудували собі бараки і ходили всі до праці. Норми праці були дуже великі й мало хто міг їх виконати. Тоді, власне, захворіла і сестра моя. Дружина ще трималася аж до 1932 року. Потім дружина не витримала важкого життя і також вмерла. Ця вістка була для мене найстрашнішою в житті, але все я віддав на волю Божу і життя моє вважав також страченим. Мені бажалося також відійти до своїх рідних в оселі Бога, але той час ще не приходив. Господеві було до вподоби мене ще зберегти на якийсь час, але до смерті я завжди був готовий. Тим більше, що умовини нашої праці й нашого життя з кожним днем ставали все гіршими. Люди вмирали, мов мухи, а на їх місце приходили свіжі транспортні з виселенцями. Приходили з Кавказу, Білорусі, але найбільше було з України. Дуже мало кому вдалося потім вийти з цього страшного пекла, а коли хто й вийшов, то вийшов розбитий тілом і душею.

Минала довга холодна зима нашого перебування в цьому таборі й зближалася весна 1931-го року. Всі ми з великим нетерпінням чекали цієї теплої весни, щоб хоча не терпіти від дощукального холоду. За цей час виявилось, що в нашому таборі із віруючих не був я сам, а були ще й інші брати. Ось зближало весняними проміннями сонечко і сніг поплив водою. Вдень гарно світило сонце, а вночі стояли ще морози.

Одного дня, не пригадую чому, але наш табір не працював, а тому ми, віруючі, зібралися разом, відійшли під огорожу вкінці табору, щоб помолитися і прочитати Слово Боже. Правда, в усіх нас давно влада забрала Біблію і Євангелію, але в одного російського брата знайшовся маленький Новий Заповіт. Ми знайшли між кущами якусь яму, посідали там, помолилися й слухали слово одного з наших братів. Ми не думали, що нас тут зможе хтось завважити, але коли ми так спокійно сиділи й слухали Слово Боже, над нашою ямою появилось кілька озброєних вартових з таборового НКВД. Вони спрямували на нас свої револьвери і приказали виходити з ями. Ми, розуміється, вийшли без свідного слова. Нас погнали до табору й відразу поставили перед свій суд. Всім нам закинули те, що ми змовлялися втікати, а тому присудили нам по 10 днів ізолятора. Це була досить важка кара, бо мало хто звідтам виходив здоровим. Деякі з наших братів упали духом, але сильніші втішали слабших. Всі ми рішили горяче молитися, щоб Господь дав нам сили перенести і цю незаслужену кару.

Коли на десятій день я вийшов з ізолятора, то в очах було жовто, голова крутилася і я ходив, мов п'яний. Другого дня пішов я до праці, але відчував, що зовсім немаю сили. Один Господь був мені поміччю в ці гіркі часи.

Після цього ми, віруючі, все ж таки від часу до часу зустрічалися, молилися і відчували, що від такої братської спільності зміцнялися наші духові сили. Але не довго продовжувалася наша братська спільність. Цієї ж весни нас всіх розлучили. Одну групу, до якої й я належав, вивезли з цього табору на південь ближче Ленінграду. Надворі було досить тепло, але коли на третій день нашої подорожі ми прибули до якогось лісу, там падав мокрий сніг і було досить холодно. Нас гнали лісом понад річку Ладва цілих два дні, а потім затримали нас і сказали, що тут будемо будувати для себе новий табір. Всі ми були перемучені, голодні, мокрі. Відпочити ж не було де, бо навколо не було ні будинку, ні сухого місця. Харчів нам того дня зовсім не дали і казали, що не прибули ще наші підводи. Другого дня видали замість хліба потрошки звичайної житньої муки. Ми мали свої бляшані котілки і почали собі варити цю муку. Пригадую, що я зварив тоді галушок і хоч були вони без солі, смакували добре для мене.

Потім визначили нам у лісі одне місце і приказали будувати нові бараки. Ми взялися до праці. Але на тому місці, де мали бути бараки, ліс не був пригожий для будівельного матеріалу, тому треба було йти більше як кілометр і там рубати дерево; самі його ми мусіли волочити до місця будови, а це була дуже важка праця для нас. Але ніхто не смів не працювати, або нарікати, що зле йому. За якийсь час наша група побудувала 24 нових бараків. Одного дня нас всіх зібрали і погнали далше. Знов визначили нам нове місце і знов треба було тягнути дерево, будувати нові бараки.

Так ми працювали довгі місяці, а коли вже наша сила там була енпотрібна, нас вивезли з цього лісу за 600 кілометрів далше на північ, а до нових бараків почали звозити на вічне поселення всіх тих людей, що рахувались "ворогами народа". Їх називали під-

кулачниками і разом з родинами вивозили в холодні північні ліси на муку й загибель. Там вони жили в тих примітивних бараках і не мали надії повернутися до свого рідного села.

Було це при кінці 1931-го року, коли нас перевезли на далеку північ до будови Біломорського каналу. Там я бачив і пережив дуже страшні хвилини, яких не всілі описати. Бідні голодні в'язні без жодного спеціального приладдя, без машин, копали канала, перестоюючи цілими годинами і днями у воді. Бачив я своїми очима як із скель обривалося каміння, багатьох забивало, багато топилося у воді. І ніхто ними не цікавився, ніхто не жалів, а в робочих руках там ніколи не було недостатку. В'язні ж там смерті не дуже й боялися, бо смерть рахувалася визволенням від мук. Цей канал є відомим для всього світу, але для людей Радянського Союзу він відомий тим, що там знайшли страшну смерть тисячі найкращих наших людей. Бідні в'язні там працювали днями й ночами за кусочок чорного хліба і черпак супу на добу.

Працював і я на каналі якийсь час, а потім мене перевели до одної робітні й там я працював. Робота не була важка, але треба було робити і вдень і вночі. Я дякував Богові за цю працю, бо біля каналу був би я довго не видержав. Наша робітня разом з табором була між озерами, а коли прийшла наступна весна, весь наш табір залило водою. Ми думали, що тепер всі загинемо тут, бо вийшли наші харчі й люди почали голодувати. В одному бараку виявилось трохи соняшникових макухів, які охоронялися ще вартовими. Нам видали останню муку, але це було майже ніщо для голодних в'язнів. Кількох хлопців якимось закралася до бараку з макухами й покрали. Винуватих судили і прибавили їм по три й чотири роки заключення, але макухи розійшлися по таборі. Вони були стухлі, зогнили, але хто їх дістає, то споживали, як щось найсмачнішого.

І були там люди, що сиділи довгі літа і не могли звідтам вийти на волю. Коли зближалось їх звільнення, то навмисне їм щось пришивалось, щоб знайти причину і ще прибавити їм кілька років. І люди перебували там роки, працювали й губили всяку надію на бажаний поворот до своєї родини.

Голодовка в нашому таборі скінчилася, розпочалася знов щоденна праця. Одного дня, коли я був при роботі, прийшов таборський вістовий і сказав, що мене кличуть до канцелярії. Я дуже засмутився, бо не знав, чого б мене мали туди кликати. Коли я з'явився в канцелярії, то мені сказали, що для мене прийшло звільнення з моєї примусової роботи і я на завтра маю бути готовим залишити табір. Я мовчав, бо сам собі не вірив, чи це могла бути правда, але це дійсно було так. Мені ще раз сказали, що я вже вільний і завтра поїду до району, що знаходився на Великому Куликіві, а звідтам додому.

Вийшовши з канцелярії, я біг до свого бараку, але серце моє краєв чомусь великий біль. Я тішився з волі, а при тому чувся самотнім, самотнім й правду кажучи, не мав куди вертатися, бо не було вже на світі мого дому.

Вранці прислали за мною озброєного вартового, який повів мене аж до району. В районі мене запровадили до таких самих бараків за колючим дротом, де я просидів цілих два дні. Тривожні думки свердлили мою голову, бо не знав, чи я справді вільний. Але третього дня прийшов до мене урядник з місцевого ОГПУ й прочитав мені якогось документа, що я пробув в таборі примусових робіт три роки і за цей час поведився дуже добре, а тому Відділ Головного Політичного Управління рішив звільнити мене із Соловецького табору з тим, що я на ціле своє життя позбавляюсь громадянських прав

цебто, що я не маю права брати уділу в голосованні, займати якогось вищого становища в державі й т.п. Видали посвідку звільнення, квитка на проїзд і я залишив табір. Я вийшов за браму й гірко заплакав. Вперше за три роки я був сам без охорони, без надзору вартового. Весняне небо всміхалося, а я дякував Богові за чудову його охорону, проявлену до мене на Соловках.

На поблиській станції я всів до потягу й рушив в далеку поворотну дорогу. Коли потяг тільки рушив, до нашого переділу ввійшло кількох озброєних енкаведистів і, побачивши мене, один з них сказав:

"Ти хто такий і куди едеш?"

"Домой еду із заключенія" відповів я спокійно.

"Документи!"

Я вийняв посвідку і подав йому. Вони довго розглядали її, придивлялися до мене, розмовляли стиха між собою, а потім повернули мені посвідку назад. Але один з енкаведистів побачив у мене на ногах нові черевики й відразу зацікавився:

"А ти откуда взяв новие ботінкі?"

"Перед моїм виходом с лагєря видал мне наш начальник" відповів я.

"Что он тебе видал, дело одно, а что ти їх не можеш іметь, дело другое" відповів енкаведист.

Мені приказали, щоб я зняв черевики, що я й зробив без жодного слова. Було трохи незручно їхати босому, а до того й холодно, але іншої ради не було.

За кілька днів подорожі я був у Ленінграді, а звідтам поїхав далше. В потязі я зустрівся з людьми, які говорили по-українськи і від них я довідався, що вони самі з України, але приїздили до Ленінграду за хлібом. Вони, хоча боялися, але оповіли мені, що в Україні великий голод, бо більшовики забирають хліб, вивозять, а народ вмирає з голоду. Я боявся повертатися додому, але мусів, бо ж мій дорожний квиток був визначений тудя.

Приїхав я до міста Овруча і був дуже голодний, але нічого з харчів не міг достати. Дорогою я випросив в одного чоловіка буряк, з'їв і пішов далше.

Ось і село моє рідне. Ті самі хати, та сама дорога, дерева і великий ліс за селом. Прийшов я до свого двору, але там не було вже ні хати, ні стодоли, ні саду. Все було знищене. Сусіди довідалися про моє повернення, прийшли до мене, вітали, оповідали про все і плакали разом зо мною.

Потім я пішов до одного віруючого брата і в нього й затримався. Була весна, співали пташки, але життя було невеселе, бо селами ходив голод.

Однієї неділі, коли я був сам вдома, нараз до хати ввійшло трьох озброєних вояків і зажадали в мене документів. Я вже знав з досвіду, що коли покажу їм мою посвідку з Соловок, то вони її подеруть, а скажуть, що я втік і знов вишлють мене на кілька літ десь в інше місце Сибіру. Тому я вийняв книжку, на яку одержував на Соловках хліб і подав їм. Сам взяв чашку до рук і пустився до сіней, будьто по воду. Втім, я скоро зачинив за собою двері і пустився втікати. В цей мент почувся за мною стріл і щось сильно мене щіпнуло за правий бік. Я був ранений, але не зважаючи на це, я перескочив через пліт і пустився бігти городами. В ту хвилину я рішився краще вмерти тут, ніж знову йти на страждання до Сибіру. Поліціянти вибігли з хати, але вони не доглянули, в який бік я побіг, а тому побігли зовсім протилежно. Я довго біг городами й садами, а потім наткнувся на якусь глибоку яму, в якій було

повно сміття й сидів там до самої ночі. Серце моє рвав біль і страх. Як я потім довідався, поліція того дня збрала всіх комсомольців, шукали мене, але Бог так дав, що мене не знайшли.

Аж на третій день я вийшов з ями, добрався обережно до хати брата, в якого я перебував, і там мені сказали, що вчора поліція виїхала з села, але вона може кожної хвилини повернутися, а тому радили мені кудись піти і переховуватися. Але куди я мав іти, де подітися, то я й сам не знав. Я забрав свого піджака, кусок ячмінного хліба і пішов за село, в напрямку лісу. Лісом йшов я цілу ніч, потім цілий день і аж на третій день наткнувся на лісничівку і попросився, щоб прийняли мене на якусь роботу. На моє велике щастя там дали мені роботу й послали до лісу здирати із зрубаного дерева кору. Робота була не важка. Там я проробив до самої осені. А коли там закінчилася праця, мені видали посвідку, що я працював у лісі і звільнили з роботи. Я пішов далше в світ шукати праці й притулку.

*

Недалеко того місця відбувалася велика будова мостів, але це була державна праця. Я зголосився туди, показав свою посвідку, що я працював колись в лісничівці і мене там прийняли на роботу. Це було близько мого району, а тому я дуже боявся, щоб хтось мене не пізнав і не доніс владі. Одного дня я довідався, що до наших праць приїжджає ціла управа нашого району, а також голова сільради нашого села. Окрім мене працювало там дуже багато безправних людей, а тому, коли приїхала управа, вони негайно роздобули багато горілки, почали нею частувати приїхавше начальство, щоб воно тільки не мало часу на все розглянутися та когось пізнати. Потім я довідався, що приїжджав голова мого села, розпитувався за мною, але мене ніхто не зрадив. Він навіть висловлював свій жаль до мене, що я даремно страждаю, але з цього мені не було користі, бо я знав, що коли б вернувся додому, то також мене негайно заарештують.

Проїшла ціла осінь, настала зима і йшов уже третій рік, як я працював на "волі". В цей час проходила т. зв. паспортизація і кожна доросла людина, де б вона не працювала, мусіла повернутися до місця свого сталого замешкання, до своєї сільради, щоб одержати документа. Хто ж після визначеного терміну був без паспорта, того звільняли з праці й арештовували. Тому треба було й мені йти до свого села і віддатися самому до рук влади. В нашій сільраді мене дуже ввічливо прийняли, написали мені мою характеристику і подали до району на паспорта. За якийсь час я одержав документи і почав вільно працювати. При видачі документу зажадали від мене, щоб я негайно вступив до колгоспу, що я й зробив. Працював з іншими людьми в колгоспі, заробляв на прожиток і, де була нагода, свідкував людям про Бога.

Надійшов 1937 рік. В цьому році скрізь відбувалася т. зв. штемплівка паспортів. До кожного села приїжджало НКВД, переглядали всі паспорти і штемплювали їх. Коли я подав свого паспорта, то мені вже його не повернули, а наказали зголоситися за ним взавтра. Другого дня я прийшов до НКВД, де мені замість паспорта видали посвідку і приказали до 24-х годин вибратися зо свого району. Я почав просити, щоб мені дозволили залишитися в своєму селі, але всі мої просьби були даремними. Тоді я спитався начальника НКВД, куди я маю вибратися й що маю робити, але він гостро відповів: "Ето нас не интересует куда, но чтобы тебя до 24 часов не било здесь!"

Я прийшов додому засмучений, зневірений, але одночасно і певний, що мені в цьому ніхто нічого не допоможе, окрім Бога. Другого дня я роздобув грошей на дорогу, попрощався з знайомими, з родичами, сів до потягу і поїхав у світ за очі. Приїхавши до самого Дніпра, я висів на одній маленькій станції й пішов шукати праці. Тоді саме були жнива. Я зайшов до одного радгоспу /радянське господарство/ і мене там відразу прийняли на працю. Вечором я пішов до радгоспного бкра, щоб записатися. Показав свою посвідку, а писар подивився й каже: "Нам дуже потрібні робітники, але з вашою посвідкою ми не можемо вас прийняти, бо ми й своїх таких людей повідсилали." Я переночував там, а вранці пішов далше шукати праці. Зайшов до другого радгоспу, але там мене також не прийняли. Тоді я пішов до однієї фабрики, яка дуже потребувала робітників, але коли я показав свою посвідку, мені сказали, що таких людей вони не приймають. Я побачив, що мене ніде не приймуть на працю, а тому зайшов в дома робітників, випросив хліба і рішив повернутися назад до свого села. Коли я прибув додому, НКВД довідалося про це і мене викликали до району. Начальник району сердився, кричав і грозив мені арештом і ссилкою, коли я негайно не залишу свого села і не виїду. Я просив його, показував йому залізничні квитки, казав, що був уже скрізь, але начальник був невмолимий. Мені було наказано таки ще сьогодні залишити свій район.

Я вийшов з НКВД і на дорозі зустрів знайомого міліціонера, оповів йому своє горе, але він боявся з мною говорити на вулиці й казав, щоб я пішов за місто і там на нього почекав. Я так і зробив. Прийшов міліціонер, ми поговорили і він дав мені адресу до м. Житомира та порадив написати на цю адресу заяву. Прийшовши додому, я написав заяву й просив, щоб дали мені право мешкати в нашому районі. Сам тимчасом пішов до ліса за 10 км., напросився там до праці й чекав там висліду моєї просьби. Працював там два тижні, а потім почув, що за мною шукають виконавці села і я зголосився додому. Коли я прибув до свого села, мені сказали, що негайно маю зголоситися в якійсь дуже важливій справі до районної поліції. Я пішов. У воротах будинку, де містилася поліція, мене затримали, але коли я сказав своє прізвище, один з поліцаїв побіг наверх, а за хвилину повернувся і приказав мені йти за ним. На коридорі він зревідував мене й показав двері однієї кімнати. Там сидів якийсь військовий чоловік в чині радянського майора. Він дуже чемно попросив мене сідати і оповісти йому все своє життя, а також за що я був висланий свого часу на Соловки. І я чистосердечно все йому оповів. Він вислухав мене дуже уважно, сказав мені вийти, а тимчасом подзвонив до нашої сільради справдитися, чи все мною сказане годилося з правдою. Потім знов мене закликав, дав мені якийсь папірець, з яким я пішов до НКВД і там дістав паспорт і право замешкання в своєму районі. Я дуже був вдячний Господеві за його ласку, а також вдячний тому незнайомому майорові, який так прихильно віднісся до моєї заяви. Тепер я був вільний і міг без жодного страху мешкати в своєму селі й спокійно працювати в колгоспі. Один з наших братів євангельських християн старався, як і я, про право мешкання в своєму районі, але йому не дозволили і він, бідний, ховався в лісах Чернігівщини аж до самого приходу німців.

Не довго я користався тією волею, яку здобув, бо того самого року пронеслася скрізь вістка, що хтось вбив Кірова. Скрізь по селах і містах пішли арешти всіх підозрілих до радянської влади людей. Хоч до політиків я себе не зараховував, бо певний

був, що я сидів за Євангелію, але кара досягнула мене знов. Однієї ночі прийшли озброєні люди, забрали мене з хати, завезли до району, а потім до житомирської в'язниці. Дуже страшні були умовини життя в'язнів у Житомирі, але не довго мені там прийшлося перебувати. Без жодного допиту, без суду і слідства мене разом з іншими в'язнями перевезли до м. Вінниці й помістили в тамтешній в'язниці. Довелося мені там пережити страшні дні, бачити жахливі картини, які не забудуться ніколи. До нашої в'язниці приїжджали великі тягарові авта, в'язнів виводили з камер, садовили на авта і вивозили розстрілювати. Брали всіх поголовно, хто тільки там був. Почали від першої камери і вже розстріляли всіх по 24-ту. Я сидів в 28-й. Тоді я гаряче молився Богові, щоб Він врятував моє життя, але й до смерти був готовий, бо знав, що тільки одна смерть є закінченням всіх тих страждань, які переживає бідна радянська людина. Я бачив, що залишилося ще чотири камери й прийде черга на нас, що сиділи в 28-й. Найгірше було те, що ми бачили своїми очима, коли приїжджали авта, коли виводили бідних в'язнів, як вони покійно йшли до авт, сідали і везли їх до великих ям. Там їх розстрілювали і засипали землею, не дивлячись на те, чи був ще хто живий чи мертвий. Тим, які боронилися, в'язали назад руки, били, знущалися над ними перед смертю. Один Господь лише знає число тих бідних людей, які тоді загинули в Вінниці, привезені туди з всієї України. Вони згинули тоді невинно, а були це переважно наші бідні селяни, колгоспники. Ніхто їх не судив, не допитував їхньої вини, а просто заарештовували їх, звозили до Вінниці й там мордували в жахливий спосіб.

В тому самому часі моя друга вже дружина старалася в сільраді про моє звільнення. Вся сільрада і увесь сільський актив і комсомол підписалися за мене, написали заяву і послали до НКВД. Це допомогло. Мене викликали з в'язниці до вінницького НКВД і сказали підписати зобов'язання, що я до самої смерти найближчому своєму приятелю не скажу того, що я бачив у Вінниці. При тому начальник НКВД погрозив мені револьвером і сказав, що куля мене не мине, коли я тільки одне слово комусь скажу. Я підписав зобов'язання і дав слово мовчати. При тому начальник мене повчив, щоб я говорив всім про те, що у Вінниці нас добре кормили, людяно з нами поводитися, а потім розсилали всіх по всій Україні на всякі праці. Гірко мені було дати слово і не говорити про те, що я бачив, але я знав, що коли б кому я й сказав, то це нікому нічого не pomoже, а мені принесе смерть. Тому я мовчав. Мене відпустили, а всі ті, які залишилися у вінницькій в'язниці, загинули страшною смертю.

Я приїхав додому й почав працювати в колгоспі знов. Щодня ходив до праці, але щодня й щоночі переслідував мене якийсь страх, якась непевність. Я завжди чекав, що ось прийдуть і знов мене візьмуть, знов буду страждати, мучитися, а потім умиру. Коли приходили такі думки, я падав на коліна і просив у Бога помічі, спокою. Серце успокоювалося, але не на довго, бо нові тривожні думки напливали. По селах безупинно проходили арешти, зникали десь цілі родини, але про це не вільно було говорити нікому. Коли вранці пробуджувалося село й розвідувалися, що тієї ночі не стало такої-то родини чи поодиноких осіб, то про цю подію не мали права говорити між собою навіть сусіди. Забирали батьків від дітей, матерів, але про все треба було мовчати. Всі йшли до праці на колгоспні поля, вчором поверталися з поля, спішили до клубу на збори і все було тихо. Грала музика, скрізь висіли плакати з великими ідеями, великими словами. Роздавалися газети, в яких опи-

сувалося "радісне і щасливе життя" радянських громадян, вихвалалося радянську владу, що таке життя дала. Люди мовчки читали ті газети, мовчки працювали, мовчки слухали районних агітаторів і знали й бачили, що все це брехня. Дійсність була друга, страшна, люта, немилосердна. Так пропливли мої дні аж до 1941 року.

Одного дня в неділю велика черга людей стояли біля кооперативи, бо розійшлася вістка, що мають привезти якийсь крам. Були саме жнива. Люди стояли, чекали, поки відчиниться кооператива. Нараз всі ми побачили високо багато літаків. Що це були за літаки, ми не знали, але видно, що були це не радянські, бо не мали на собі червоних зірок. За хвилину всім нам сказали, що кооператива сьогодні не буде відчинена, а ми всі маємо негайно йти до клубу на мітинг. Ми пішли до клубу. Голова сільради виступив і сказав переляканим голосом: "Сьогодні фашистівська Німеччина напала на наш миролюбивий Радянський Союз, перейшла наші кордони, а тому розпочалася війна." Люди вислухали тієї вістки, але ніхто нічого, як то завжди на зборах, не сказав. На обличчях людей була радість і задоволення, але виявляти того було не можна. Люди розходилися додів, перешіптувалися між собою й тішилися, що ось може розвалиться велика в'язниця людей і прийде довгожданна воля. Другого дня відбулася мобілізація і всіх мужчин забрали, але мене не взяли, як підсудну й ненадійну людину.

За кілька днів від цієї події зустрів мене голова нашої сільради і секретно мене повідомив, щоб я не був удома, а щоб донебудь переховувався, бо НКВД з району вже дзвонили за мною. Я подякував голові сільради за його увагу до мене, а також дякував Господеві, що Він через безбожного комуніста остерігав мене перед небезпекою. Від того дня я переховувався в полі, в лозині над річкою, а НКВД кілька разів було за мною в селі й шукало. Промій шовок ніхто не знав.

Незабаром прийшли німці. Спочатку поводитися з населенням дуже добре, а тому всі люди були безмірно раді, що накінець прийшло визволення зо страшного більшовицького ярма. Скрізь відчинилися церкви і люди наворачалися до Бога. Наші євангельські богослуження відбувалися регулярно і без жодних перешкод. Ті віруючі, які при більшовиках охололи, тепер навернулись назад до Господа і прилучилися до церкви. Зібрання наші завжди були переповнені. Але не довго була ця воля і не довго прийшлося нам тішитися життям. Німці дуже погано почали поводитися з населенням, почали вивозити людей на примусові роботи до Німеччини, а хто не хотів їхати, того розстрілювали, палили цілі села, грабили все, хто що мав. Люди наші побачили, що змінилася влада, але не змінився терор, не минуло наше горе. Надії людей не здійснилися. Скрізь по лісах повстала партизанщина, між якою чимало було червоних більшовицьких партизан. Ці останні виходили з ліса, нападали на села, вбивали невинних людей, а німці у відплату за шкоду, яку робили їм партизани, також палили села й цілі райони. Настало знов велике горе, страшне лихоліття.

Одного дня прийшли з ліса червоні партизани до нашого села, саме як відбувалося наше богослуження, забрали всі наші книжки, винесли надвір і спалили, а нам казали розійтися й ніколи більше не збиратися. Я обізвався в обороні наших прав, то другої ночі прийшли, арештували мене й везли з собою до ліса розстріляти. Привели мене до млина в селі, наказали одному вартувати мене, а самі молоди для себе муку. Над ранком вивели мене з млина і ми всі мали їхати до ліса. Партизани мали з собою дві пари коней, а також одну пару молодих коней взяли ще в селі. Коли вони звели

коней разом, ті почали кусатися, битися, попадали на землю і по-замотувалися в упряж. Партизани побігли до коней рятувати, а я стояв сам під стіною млина. Вмить, мов би чийсь голос мені шепнув: "Втікай!" Я миттю пустився за млин, скочив на лід і почав бігти через ріку. Партизани почали за мною стріляти, лід під мною проломився і я впав до води. Кулі свистали над головою, але я, опершись на якийсь корч, виліз на лід і почав бігти даліше. Я добіг до берега, скочив за хати й був врятований, бо партизани не наважувалися бігти через лід. Я був стомлений, весь мокрий, але тішився, що був живий. Після цього випадку я ніколи не перебував удома, а незабаром зовсім залишив своє село і переїхав жити до міста, куди не мали доступу червоні партизани.

Надійшов 1943 рік. В місті, де ми жили, було багато мадярського війська, а коли наближався зі сходу фронт, те військо вибралося з міста і забрало з собою всіх людей, в тому числі і нас. Так ми опинилися на примусових роботах у Німеччині. Завжди ми були голодні, обезсилені, не мали там жодних людських прав, але му-сіли важко працювати в голоді й холоді. Милосердний Господь і там був з нами і не залишив нас. Хоч важке і гірке було наше життя, але тішила нас всіх та надія, що ось скоро скінчиться наша недо-ля, закінчиться війна, згине зло і світ заживе спокійно. Ми всі мали незломну надію, що нас звільнять з німецької неволі амери-канці і воно потім так і сталося. Одного радісного дня ми були вільні, Американське військо взяло нас під свою опіку. Скрізь по Німеччині утворилися табори з нашими людьми, але більшовики і тепер не давали нам спокою. Разом з американським військом вони роз'їжджали по таборах, вишукували радянських громадян і силою забирали на т.зв. "родіну". Люди почали ховатися по лісах, по се-лах, але в селах був даний наказ нікого з радянських громадян не приймати. Найбільше безпечним місцем сховку для наших людей тоді були польські табори, до яких більшовики не мали права, а тому, хто не хотів їхати "на родіну", ховався в польських таборах. Це легко було зробити українцям з Західної України чи Білорусі, але нам, радянським людям, що не знали польської мови, було дуже важ-ко. Потім більшовики заходили також до польських таборів, шукали і там своїх громадян й коли знаходили, було часто так, що забира-ли силою. Тому було багато випадків, що люди кінчали в таборах самогубством, щоб тільки не потрапити до рук більшовиків. Я також на цей час перебував в польському таборі в Вестфалії й рішив там умерти, а "на родіну" не вертатися. Господь послав мені добрих віруючих людей, які дали мені притулок в польському таборі, за-хистили мене і я перебув ті страшні часи, коли скрізь грасували більшовицькі репатріаційні комісії.

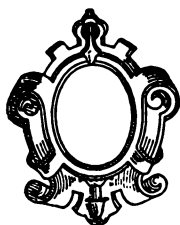
Розпочалася потім еміграція за море. Я ніде не мав знайомих людей за океаном, щоб допомогли мені виїхати куди небудь й спо-кійно дожити смерті, але почав просити про це Господа. Господь вислухав мою недостойну молитву і відчинив мені двері до вільної й багатой Канади. Серце моє сповнилося безмірною радістю, коли я ступив моїми ногами на цю землю. Я згадав весь пройдений шлях мого гіркого життя й просто не вірив своєму щастю, але була це дійсність. Я був у Канаді. Зробив це для мене дорогий Господь. Тут я побачив справжню волю людини, багатства Канади, надмір хлі-ба і всього, всього, Я дякував за все Господеві і тепер дякую Йому, а також тим братам, які допомогли мені сюди приїхати.

Жаль мені тільки тих людей, яких я тут зустрів, що живуть в Канаді в розкоші й достатках, і не вірять живим свідкам, які оповідають їм про все горе і сльози, які відбуваються на нашій

рідній землі. Не виную їх, бо це бідні жертви фальшивої пропаганди. Коли б вони побачили своїми очима те, що бачили ми, то вони б напевно сьогодні стали найбільшими ворогами того, що тепер хвалять.

Я ж дякую Богові, що тут в Канаді живу спокійно, працюю і потрохи забуваю за все пережите. Молитва моя до Бога, щоб Він проявив Свою ласку до бідного мого народу і щоб звільнив Його з тяжкого ярма неволі, в якому він криваво мучиться так багато літ.

Й. П.

З замовленням звертатися на адресу:

